

Ярослав Серкіз

МИРОН КОРДУБА В ОЦІНЦІ СУЧАСНИКІВ

Визначний український вчений Мирон Кордуба, як і його патрон Михайло Грушевський, починав свою творчість з красного письменства. У 1895 р. в чернівецькій газеті “Буковина” він опублікував своє перше оповідання “Виправа по золоте руно”. Осип Маковей, тодішній редактор цього часопису, не пошкодував слів для підтримки початківця. В листі до молодого автора він писав: “Ви кріпкий маляр, фарб не жалуете і вмієте орудувати ними. Лиш аби знати міру. Пишіть, а навчитесь”¹. Іскру Божу у пробах пера М. Кордуби закріпив також Іван Франко. В статті-огляді “Конкурс “Зорі” письменник відзначав: “В оповіданні “Бобо” (автор Мирон Кордуба) комісія бачить гарну як на початкуючого автора працю. Видно там добру знайомість життя, а тип сім’ї “попа-аристократа” виведений досить вірно і пластично. Оповідання се, з деякими поправками, може бути надруковане”². І воно справді було опубліковане в 17 і 18 числах журналу “Зоря” за 1896 р.

Заохочений підтримкою О. Маковея, І. Франка, а також Лесі Українки та О. Кобилянської, амбітний літератор пише, а О. Маковей публікує одне за другим кілька оповідань: “Брус. З життя сільського учителя”, “Зісохлі рожі”, “Грядуще покоління” (усі в “Буковині” за 1896–1897 рр.). В альманасі, присвяченому 30-річчю студентського товариства “Січ” у Відні, М. Кордуба опублікував новели “Туман”, “Справедливість”, “Милосердіє”. На цьому проби пера на ниві красного письменства скінчилися. Вибір зроблений на користь науки. Винуватцем цього вибору, як відомо, був професор Львівського університету Михайло Грушевський. Саме він, як згадує М. Кордуба, “поровив ... з 18–20 літніх хлопців рецензентів і так повстали перші студентські рецензії в “Записках НТШ”³. У листі до М. Кордуби від 9 вересня 1897 р. М. Грушевський писав: “Ви належали до невеликого числа моїх справжніх учеників, за котрих я завсіди пам’ятав і по змозі опікувався і сподівався пожитку для нашої бідної суспільности”⁴. Наукова спадщина М. Кордуби (понад 500 праць) дає підстави стверджувати, що він виправдав сподівання свого вчителя і наставника. Чимало праць вченого отримали високу оцінку. Про одну з перших етнографічних розвідок “Писанки на Галицькій Волині” Федір Вовк у листі до

¹ Лист О. Маковея до М. Кордуби (жовтень або листопад 1895) // Особистий архів родини Мирона Кордуби (м. Львів).

² Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах / І. Франко. – Київ, 1981. – Т. 29. – С. 233.

³ Кордуба М. Приїзд М. Грушевського до Львова (особисті спомини) / М. Кордуба // Вісник Союзу визволення України. – 1916. – Ч. 128. – С. 795–796.

⁴ Лист М. Грушевського до М. Кордуби (9 листопада 1897 р.) // Особистий архів родини Мирона Кордуби (м. Львів).

М. Кордуби писав: “Праця Ваша мені подобається: вона зовсім гарно і науково роблена”⁵. Молодий вчений (21 рік!) врахував поради і зауваження авторитетного етнографа і за його сприяння праця була опублікована у першому томі “Матеріалів до українсько-руської етнології” (1899) і видана окремою відбиткою.

У 1906 р. М. Кордуба видав “Ілюстровану історію Буковини”, яка була рекомендована як підручник для українських шкіл. Про це видання Степан Томашівський писав: “Попри увесь популярний характер нарису, держався автор наукових форм, прийнятих у новочасних історичних підручниках – дати погляд на різні сторони політико-соціального і національно-культурного життя... Як гарну прикмету треба зазначити, що автор оповідає історію сього шматка Руси-України, постійно зв’язуючи з історичною долею всього українського народу”⁶.

Схвальну рецензію на рукопис підручника для учительських семінарів “Історія Австро-Угорської монархії” дав австрійський учений Е. Вальнер, а на статтю “Причинки до урядничої діяльності Куліша” – галицький літературознавець і критик Лука Луців⁷.

Про монографію М. Кордуби “Північно-Західна Україна” (Відень, 1917) редакція “Вісника Союзу Визволення України” писала: “Сеї поправний передрук з “Вісника” праці добре відомого нашого історика д-ра Мирона Кордуби, думаємо, робить велику прислугу українському громадянству взагалі й українським політичним кругам зокрема. Оперуючи виключно науковими даними, дає праця одинокую стійну відправу цілій повени польських брошур, публіцистичних і “наукових”, головно в польській і німецькій мові, з претенсіями до західних українських земель”⁸. Про іншу працю Мирона Кордуби “Західне пограниччє галицької держави між Карпатами та долишнім Сяном”, видану у Львові 1925 р., добрим словом відгукнувся вже згаданий С. Томашівський, який радив ознайомитися з нею кожному освіченому галичанину. “Автор взяв собі за ціль, – зазначав рецензент, – перевірити й усталити всі досі висловлені в українсько-руській історіографії погляди про те, де була історична границя між Польщею і Руссю в часах галицько-володимирської держави. В дуже докладній, сумлінній аналітичній розвідці, головно при помочи т. зв. ретроспективної методи (ідучи від пізніших часів до новіших) він сю ціль вповні осягнув. Після праці М. Кордуби (й одночасно майже виданої польської студії Пашкевича про польську політику Казимира В.) вже неможливі будуть фантастичні твердження в ряді того, що мовляв Польща сягала по Сян, або, що Русь розтягалася по Краків. Як із долученої, дуже гарно зробленої мапки виходить, західна границя галицької держави починалася біля Дуклинського проходу в Карпатах, зразу ішла на північ вздовж р. Яселки (притоки Вислоки), потім на скрутці сеї річки до заходу перескакувала в долину р. Вислока, на захід від Коросна, а на схід від Стришова

⁵ Лист Ф. Вовка до М. Кордуби (20 червня 1897 р.) // Особистий архів родини Мирона Кордуби (м. Львів).

⁶ *Томашівський С.* [рец. на]: Мирон Кордуба. Ілюстрована історія Буковини. – Чернівці, 1906. – С. V+87. // *Записки НТШ.* – Львів, 1907 – Т. 76: Бібліографія. – С. 213.

⁷ Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). – Ф. Р-2923. – Оп. 1. – Спр. 81.

⁸ *Вісник Союзу Визволення України.* – 1917. – 25 листопада.

і Чудця, вкінці понизше останньої місцевости переходила на лівий бік Вислока і на схід від Решова ішла майже просто до Сяну біля Крешова”⁹.

У 1929 р. журнал “Україна”, який редагував М. Грушевський, опублікував ґрунтовну рецензію Миколи Ткаченка на працю М. Кордуби “Михайло Максимович і перші досліди над українськими назвами”, що була вміщена у “Записках НТШ” у ч. 149 за 1928 р. У рецензії зокрема зазначено: “Подавши відомості про діяльність Михайла Максимовича автор спиняється на пізніших роботах щодо збирання географічних відомостей. Він відзначає працю в цьому напрямкові О. М. Лазаревського (склав першу програму збірки українських географічних назв), розвиток роботи в Галичині (Д. Зубрицького, В. Площанського та пізніші праці Ів. Вагилевича, Ом. Партицького). Закінчує свою розвідку автор вказівками на роботу Л. Похилевича на Київщині та розвідки М. Сумцова...”¹⁰.

Дмитро Дорошенко, рецензуючи монографію М. Кордуби “Історія Холмщини і Підляшшя”, видану у Кракові 1941 р. (128 с.), зробив висновок, що вона, як праця одного з найкращих знавців історії західноукраїнських земель, є безумовно цінним вкладом в нашу науково-популярну літературу з обсягу історії¹¹. Цю ж працю М. Кордуби історик І. Ірук назвав поважним науковим історичним твором, а самого автора великим фахівцем та чудовим знавцем джерел до історії України¹².

Відомо, що зі студентських років і до кінця свого життя М. Кордуба займався збиранням і впорядкуванням матеріалів до історичної бібліографії. Володимир Дорошенко у спогадах про відомого українського книгознавця і бібліографа Є.-Ю. Пеленського писав: “Мені, наприклад, відомо, що такою бібліографією (мається на увазі праця Пеленського “Україніса в чужих мовах”) пильно займався славної пам’яті д-р Мирон Кордуба, який багато часу присвячував їй, пересиджуючи годинами в бібліотеці НТШ. Я бачив його картотеки, вони були вельми імпульозні”¹³.

Майже півстоліття вчений віддав освіті, викладацькій діяльності. І скрізь, де б не працював, мав славу ерудованого, висококваліфікованого, вимогливого як до вихованців, так і до себе педагога. У 1935 р. матуранти української державної гімназії в Чернівцях випуску 1919 р. відзначали 15-літній ювілей і надіслали професорові листа такого змісту: “При цій нагоді спімнули ми й Вас, Високоповажний Пане Професоре, й присутні уповноважили нас вислати Вам на згадку долучену знимку як знак великої пошани й вдячності. Остаємося з належною пошаною. За комітет о. Микола Манів, д-р Євген Гомельський”¹⁴.

⁹ *Томашівський С.* [рец. на]: М. Кордуба. Західне пограниччє галицької держави між Карпатами та долішнім Сяном. У Львові, 1925 // Політика. – 1926. – Ч. 3–4. – С. 58.

¹⁰ *Ткаченко М.* [рец. на]: Мирон Кордуба. Михайло Максимович і перші досліди над українськими назвами // Україна. – 1929. – Кн. 36. – С. 155–156.

¹¹ *Дорошенко Д.* [рец. на]: Мирон Кордуба. Історія Холмщини і Підляшшя. – Краків, 1941. – 128 с. // Українська дійсність. – 1941. – № 8.

¹² *Ірук І.* [рец. на]: Мирон Кордуба. Історія Холмщини і Підляшшя. – Краків, 1941. – 128 с. // Краківські вісті. – 1941. – № 39 (195).

¹³ *Дорошенко В. Є.-Ю. Пеленський* – книгознавець і бібліограф / В. Дорошенко // Євген-Юлій Пеленський. Життєписно-бібліографічний нарис. – Львів, 1994. – С. 30.

¹⁴ ДАЛО. – Ф. Р-2984. – Оп. 1. – Спр. 84.

У “Пам’ятній книзі гімназії Сестер Василянок у Львові” про М. Кордубу читаємо: “Учений історик і географ. Надзвичайно солідний і вимогливий, подавав ученицям багатющі відомості з української і всесвітньої історії, підкреслюючи виховні моменти в рідній і чужій історії по думці, що “історія – це вчителька життя”. На лекціях географії відкривав перед ученицями таємниці природи і “мандрував” не тільки по рідних землях, але й по цілому світі”¹⁵.

Неодноразово колективні світлини з підписами і словами вдячності дарували своєму декану й професорові студенти філософського факультету Українського таємного університету у Львові.

В “Автобіографії” лекції і семінари з історії України професора Мирона Кордуби у Варшавському університеті згадує і відомий польський публіцист, видавець і письменник, автор численних публікацій, про польсько-українські взаємини і порозуміння обох народів Єжи Гедройц, який був одним з не багатьох польських учнів професора¹⁶. “Лекції українського історика з Варшави, – писав професор Богдан Осадчук, – відіграли значну роль у політичній і видавничій кар’єрі Єжи Гедройца. Українська справа на все життя стала для нього центральним питанням”¹⁷.

З початком Другої світової війни Варшавський університет було закрито і М. Кордуба цілий рік залишався без роботи. Поривався до Львова, але через воєнну хуртовину не зміг дістатися. Численні друзі намагалися знайти хоч якусь роботу. Врешті від Левка Чикаленка (син видатного українського діяча і мецената Євгена Чикаленка – Я. С.) надійшла конкретна пропозиція: “Вищі влади, – повідомляв Л. Чикаленко в листі від 7 листопада 1940 р., – дозволили одчинити в Холмі державну гімназію. Наплив учнів такий великий, що деяких класів буде по три відділи. Потребуємо істориків. Чи погодились би Ви викладати? Будете мати 23 лекції. При оплаті буде узглядна і вислуга літ і попередній заробіток Ваш, як професора університету. Коли даєте згоду або ні, то телеграфуйте по адресі: Холм. Українська гімназія, директор Білик”. Про згоду Кордуби викладати історію України в Холмській українській гімназії тодішній її директор М. Білик писав: “Це для гімназії великий здобуток і що Холм буде мати це щастя, що п. Професор в ньому (на якийсь переходовий час) поселяться”¹⁸.

Колишні учні цієї гімназії у своїх спогадах відзначали високу ерудованість професора, глибоке володіння матеріалом, вміння викладати історію України в контексті європейської та світової історії, широке використання джерел і доку-

¹⁵ Пам’ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1980. – С. 88–89.

¹⁶ Піх О. Мирон Кордуба – історик і бібліограф / О. Піх // Бібліографія українсько-польських відносин: суспільно-політичні та економічні процеси. За матеріалами картотеки Мирона Кордуби / [упоряд. Піх О., Руда О.]. – Львів, 2009. – С. 14; Курдина З. Єжи Гедройц – редактор, який передбачив польську і українську незалежність / З. Курдина // Наукові записки університету бізнесу і права. – 2008. – № 2. – С. 195.

¹⁷ Осадчук Б. Роль Єжи Гедройца в польсько-українських відносинах / Б. Осадчук // Дух і літера. – Київ, 2007. – № 17–18. – С. 46–57.

¹⁸ Лист М. Білика до М. Кордуби (11 листопада 1940 р.) // Особистий архів родини Мирона Кордуби (м. Львів).

ментів, краєзнавчого матеріалу. Випускник гімназії Володимир Панасик (відомий український вчений в галузі механіки та міцності матеріалів і конструкцій, академік Національної академії наук України, доктор технічних наук, професор, директор Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України (з 1971 р.), заслужений діяч науки і техніки України) згадує: “Цікаво викладав історію України професор Мирон Кордуба. Його лекції значною мірою формували у нас погляди на наше минуле, нашу державність, ми довідалися про славних мужів України. Все це було для нас уперше і глибоко западало в серця”¹⁹.

“Високої оцінки, – писав один з колишніх гімназистів, – заслуговує діяльність викладача історії професора Мирона Кордуби, який завжди проводив заняття на належному науковому рівні. За своїм змістом та обсягом вони сягали сучасного вузівського рівня. За основу бралися праці професора Михайла Грушевського”²⁰.

Ці відгуки та висловлювання про Мирона Кордубу свідчать про те, що він був різнобічним ученим європейського рівня, умілим організатором науки, творчим і талановитим педагогом.

¹⁹ Українська гімназія в Холмі. 1940–1941. Книга пам’яті. – Львів, 1997. – С. 35.

²⁰ Сай Т. Моя “Альма матер” (Історія Холмської гімназії) / Т. Сай // Основа. – 1995. – Червень.